

Αστικοποίηση του ποντιακού χώρου στην Τουρκία κατά τη 10ετία του 1990 Συνοπτική κοινωνιολογική προσέγγιση της μετακίνησης του ποντιακού πληθυσμού προς την Κων/πολη και της εγκατάστασής του

Αντώνης Υ. Παυλίδης*

Περίληψη

Η μελέτη αυτή διερευνά τις συνθήκες αστικοποίησης του Πόντου, μιας περιφέρειας της Τουρκίας, όπου από αιώνες μέχρι τη Μικρασιατική καταστροφή ήταν εγκατεστημένοι ελληνικοί πληθυσμοί και επί πλέον οι γεωγραφικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της περιοχής έχουν συντελέσει, σε κάποιες περιπτώσεις, στην επιβίωση ελληνικών ιδεολογικών στοιχείων, όπως της γλώσσας. Αξιοποιώντας στοιχεία από τουρκικές πηγές, σε κάποιες περιπτώσεις επίσημες, αποδεικνύει ότι το κράτος δεν λαμβάνει ιδιαίτερη μέριμνα όχι μόνο γι' αυτή, αλλά ούτε και για τις υπόλοιπες κεντρικές και ανατολικές περιφέρειες της Ανατολίας, αναγκάζοντας μεγάλες πληθυσμιακές μάζες της περιοχής να μετακινηθούν προς τα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας στα δυτικά και κυρίως στην οικονομική και πολιτιστική της πρωτεύουσα, Κωνσταντινούπολη. Εκεί, στις συνθήκες της χαώδους πόλης, τον κατ'εξοχήν τόπο υποδοχής εσωτερικών μεταναστών της χώρας, διατηρούν τις πολιτιστικές τους ιδιαιτερότητες, τις οποίες αναπαράγουν μέσω ενός σημαντικού αριθμού φορέων πολιτιστικού κυρίως χαρακτήρα. Οι ανάγκες για υποδομές ιδιαίτερα στις παρυφές της πόλης, όπου κυρίως εγκαθίστανται οι μετανάστες, είναι πιεστικές. Όλα τα δεδομένα δείχνουν ότι η ροή αυτή εξόδου των κατοίκων του Πόντου προς την Κωνσταντινούπολη θα συνεχίζεται και θα εντείνεται, χωρίς σχε-

---

* Ο κ. Παυλίδης Αντώνης είναι Σχολικός Σύμβουλος, Δρ Κοινωνιολογίας, τ. Συντονιστής εκπ/σης στο Προξενείο της Ελλάδας στην Κων/πολη.

διασμό απορρόφησης όχι μόνο αυτών, αλλά και των υπολοίπων εσωτερικών μεταναστών από τις επαρχίες της μικρασιατικής ενδοχώρας. Στον ορίζοντα δε φαίνεται καμιά προοπτική ανατροπής αυτής της εξέλιξης. Απαιτείται η λήψη γενναίων μέτρων πολιτικής, τα οποία δεν έχουν μέχρι σήμερα ληφθεί.

1. Εισαγωγικά

Οι Έλληνες ερευνητές φαίνεται να ασχολούνται πολύ λίγο με τη μελέτη της σύγχρονης τουρκικής κοινωνίας. Το κενό αυτό προφανώς δε συμβάλλει στην αλληλοκατανόηση μεταξύ των δύο λαών, που συνιστά βασική προϋπόθεση προώθησης μιας σταθερής και ειλικρινούς ειρήνης μεταξύ τους. Το κενό αυτό καλύπτεται από αναλυτές που συνήθως παραθέτουν στοιχεία είτε αναπαράγουν θέσεις που κατά κανόνα έχουν διαμορφωθεί στις χώρες της δυτικής Ευρώπης ή τις ΗΠΑ. Επειδή όμως οι θέσεις αυτές είτε αγνοούν τις ιδιαιτερότητες που συνιστούν την τουρκική περίπτωση, είτε σε κάποιες περιπτώσεις εμπεριέχουν σκοπιμότητες, είναι δυνατόν να επηρεάζουν αρνητικά τους τεχνικούς που διαμορφώνουν τα πλαίσια της εξωτερικής μας πολιτικής.

Στη μελέτη αυτή παρατίθενται στοιχεία από τουρκικές πηγές, σε πολλές περιπτώσεις επίσημες, με στόχο να εξεταστεί το φαινόμενο της εσωτερικής μετανάστευσης που παρατηρήθηκε κατά τη δεκαετία του 1990 στην Τουρκία και κυρίως να εξεταστούν τα αίτια της αστικοποίησης του ποντιακού χώρου καθώς και της ασύμμετρης αστικοποίησης της Κωνσταντινούπολης. Η έρευνα επικεντρώνεται στο χώρο του Πόντου για δύο λόγους: πρώτον, επειδή εκεί το φαινόμενο της μετανάστευσης φαίνεται να είναι ισχυρότερο από τις υπόλοιπες περιοχές της Τουρκίας και δεύτερον, επειδή φαίνεται να υπάρχει εσκεμμένη κρατική πολιτική μετανάστευσης των Ποντίων στα αστικά κέντρα, λόγω της αδυναμίας του κράτους να τους ενσωματώσει στο κυρίαρχο ιδεολογικό σύστημα, επειδή στον ποντιακό χώρο εξακολουθούν να επιβιώνουν ξένα προς το σύστημα αυτό ιδεολογικά στοιχεία: η διαμονή των Ελλήνων στο χώρο του Πόντου για αιώνες, η οποία σε συνδυασμό με τη γεωγραφική απομόνωση και το φυσικό περιβάλλον, επηρέασε βαθύτατα τις κοινωνικές, πολιτιστικές και οικονομικές εξελίξεις της περιοχής μέχρι το 1922, εξακολουθεί σ' ένα βαθμό να τις επηρεάζει ακόμη και σήμερα. Το τελευταίο αυτό επιβεβαιώνεται από την επιβίωση στον ποντιακό χώρο ελληνικών ιδεολογι-

κών στοιχείων, όπως η ελληνική ποντιακή διάλεκτος και πλήθος άλλων πολιτιστικών στοιχείων, που συνδέονται με την παραμονή εκεί των Ελλήνων για σειρά αιώνων, όπως π.χ. η μετακίνηση κάθε χρόνο κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού των κατοίκων των παράλιων περιοχών του Πόντου προς τα πανύψηλα οροπέδια της ενδοχώρας με τις ιδανικές συνθήκες για θερινές διακοπές και οι πολλές πανηγύρεις που τη συνοδεύουν καθ' όλη τη διάρκεια της παραμονής εκεί.

2. Τα αίτια της μετανάστευσης

Αν προσπεράσει κανείς τους κλασικούς λόγους που σε κάθε περίπτωση συνιστούν τα γενεσιουργά αίτια της μετανάστευσης (άρση των ιστορικών, οικονομικών κ.α. λόγων που δημιούργησαν τις αρχικές εγκαταστάσεις, τεχνολογικές, οικονομικές κ.α. εξελίξεις, λόγοι πολιτικοί, πολιτιστικοί, κλπ) θα είχε ιδιαίτερη αξία να σταθεί στις ιδιαιτερότητες που συνιστούν την περίπτωση του Πόντου.

Η ραγδαία ανάπτυξη των εισαγομένων από τη Δύση καταναλωτικών προτύπων, έχουν φέρει τους Ποντίους σε αδιέξοδο: είναι εξαιρετικά δύσκολο πλέον να επιβιώσει κανείς στις συνθήκες των πανύψηλων απρόσιτων ποντιακών ορέων και μάλιστα με το πενιχρό εισόδημα που του αποφέρει η ενασχόλησή του με την κτηνοτροφία, που θα αφορά οπωσδήποτε περιορισμένο αριθμό ζώων, λόγω και της διαμόρφωσης του εδάφους. Έτσι είναι απολύτως φυσικό να παρατηρείται η συγκέντρωσή τους στα αστικά κέντρα: σε μικρή κλίμακα αρχικά στις μεγαλύτερες πόλεις του Πόντου Τραπεζούντα και Σαμψούντα. Γι' αυτό το λόγο άλλωστε ειδικά οι 2 αυτές πόλεις παρουσιάζουν –σε συνδυασμό και με την επιστροφή ενός αριθμού μεταναστών απ' την Ευρώπη– όχι μείωση αλλά πληθυσμιακή στασιμότητα. Στη συνέχεια –επειδή οι λόγοι που τους οδήγησαν στην εγκατάλειψη του τόπου τους εξακολουθούν να υφίστανται– στα μεγάλα αστικά κέντρα. Ιδιαίτερα όμως δραματική έχει καταστήσει τη θέση των Ποντίων η ουσιαστική εγκατάλειψή τους από το κράτος. Χαρακτηριστικός επί του προκειμένου είναι ο παρακάτω πίνακας:

Πίνακας 1
Δημόσιες επενδύσεις κατά κλάδο στην Τουρκία το 1991,
(σε εκατομμύρια λίρες Τουρκίας)¹

Περιοχή	Γεωργία	Βιομηχανία	Ενέργεια	Τουρισμός	Εκπαίδευση	Υγεία
Σύνολο Τουρκίας	3.890.500	2.279.734	6.803.000	331.700	2.500.000	1.201.900
Πόντος	38.154	76.386	26.900	11.050	106.229	24.315
Αναλογία	(0,9%)	(3,5%)	(0,3%)	(3,3%)	(4,2%)	(2%)

Ο πίνακας αυτός είναι ιδιαίτερα εύγλωττος και καθιστά περιττά τα πολλά σχόλια. Το σχεδόν μηδενικό ποσοστό δημοσίων δαπανών που διατίθενται για την περιοχή του Πόντου σε σχέση με το σύνολο της Τουρκίας, ωθεί μεγάλες πληθυσμιακές μάζες στα μεγάλα αστικά κέντρα και κυρίως στην Κωνσταντινούπολη.

Αλλά και οι ιδιωτικές επενδύσεις είναι ουσιαστικά ανύπαρκτες. Είναι χαρακτηριστικό ότι αν εξαιρεθεί το μοναδικό εργοστάσιο τσιμέντου του Πόντου που λειτουργεί στην Τραπεζούντα από το 1972, δεν υπάρχει καμιά αξία λόγω μεγάλη μονάδα βιομηχανικής παραγωγής, που να απορροφά σημαντικό αριθμό εργαζομένων. Ο μόνος ουσιαστικά τομέας παραγωγής που παρουσιάζει κάποια ανάπτυξη είναι η παραγωγή τσαγιού, που μέχρι το 1985 ήταν κρατικό μονοπώλιο. Στη συνέχεια δόθηκε η δυνατότητα παραγωγής του στην ιδιωτική πρωτοβουλία, με αποτέλεσμα να υπάρχουν σήμερα (στα παράλια ανατολικά της Τραπεζούντας και κυρίως στην περιοχή της Ριζούντας) 110 περίπου εργοστάσια συσκευασίας τσαγιού. Παρά το μεγάλο όμως όγκο παραγωγής τσαγιού –μόνο το 1988 καλλιεργήθηκαν 862.878 στρέμματα και υπήρξε παραγωγή 747.383 τόνων², ενώ οι αριθμοί συνεχώς αυξάνονται– η θέση τόσο των καλλιεργητών όσο και των απασχολούμενων στη συσκευασία συνεχώς χειροτερεύει, γιατί συνεχώς συρρικνώνονται οι σταθερές τιμές του τσαγιού. Ο πίνακας που ακολουθεί και προέρχεται από την παραπάνω πηγή, είναι αποκαλυπτικός:

Πίνακας 2
Σταθερές τιμές τσαγιού στην Τουρκία (σε λίρες Τουρκίας)

Έτος	Τιμές τσαγιού	Έτος	Τιμές τσαγιού
1965	3.00	1985	1.26
1970	2.40	1988	1.03
1975	2.19	1990	0.91
1980	1.07		

Αλλά και στον *τουρισμό*, έναν τομέα που θα μπορούσε να στηρίξει δυναμικά τους Ποντίους λόγω του μοναδικού φυσικού περιβάλλοντος, η κατάσταση δεν είναι καθόλου ευχάριστη. Στον πίνακα που ακολουθεί περιλαμβάνονται οι επενδύσεις στον τουρισμό στις 5 από τις 7 περιφέρειες της Τουρκίας (δεν περιλαμβάνονται η ανατολική και νοτιοανατολική περιφέρεια, που έχουν ανάλογα με την περιφέρεια του Πόντου προβλήματα). Εδώ αντικατοπτρίζεται καθαρά η μειονεκτική θέση του Πόντου:

Πίνακας 3
Ξενοδοχειακές μονάδες στην Τουρκία
κατά διοικητικές περιφέρειες³

Περιφέρεια	Αριθ. μονάδων	Ποσοστό	Αριθ. Κιμών	Ποσοστό
Αιγαίου	131	20%	16.242	24%
Μαρμαρά	242	38%	26.935	35%
Μεσογείου	103	16%	9.768	14%
Κεντρική	85	13%	8.228	12%
Πόντου	34	5%	2.849	4%

Αλλά και η *ποιότητα των κοινωνικών παροχών* είναι εξαιρετικά χαμηλή στον Πόντο. Χαρακτηριστικός είναι ο πίνακας που ακολουθεί και δείχνει την αναλογία του πληθυσμού ανά γιατρό στο σύνολο της Τουρκίας, σε τρεις χαρακτηριστικές Περιφερειακές Διευθύνσεις Υγείας, οι οποίες δεν ταυτίζονται με τις διοικητικές περιφέρειες (σε κάθε Περιφερειακή Διεύθυνση Υγείας αντιστοιχούν ομάδες 3 ή 4 νομών) με μεγάλη συγκέντρωση μεταναστών.

Πρόκειται για τις περιφερειακές διευθύνσεις υγείας: 1. Κωνσταντινούπολης (όπου συμπεριλαμβάνεται και η Α. Θράκη), 2. Σμύρνης και 3. Άγκυρας. Αντίστοιχα παρατίθενται τα στοιχεία των 2 Περιφερειακών Διευθύνσεων Υγείας του Πόντου: 1. Σαμψούντας και 2. Τραπεζούντας:

Πίνακας 4
Αναλογία πληθυσμού ανά γιατρό σε Περιφ. Δ/νσεις Υγείας

Περιοχή	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Κων/πολης	600	663	642	629	639	646	607	592
Σμύρνης	1034	1056	921	906	855	797	792	726
Άγκυρας	727	723	675	631	585	524	500	471
Σαμψούντας	2218	2325	2067	1855	1897	1545	1373	1350
Τραπεζούντας	2502	1959	1792	1682	1615	1319	1212	1184
Μ.Ο.Τουρκίας	1354	1264	1175	1115	1076	1028	981	929

Βλέπουμε δηλαδή ότι, ενώ π.χ. στην Κων/πολη η αναλογία το 1987 ήταν 600 κάτοικοι ανά γιατρό και το 1994 παρουσιάζεται, έστω και ελαφρά, βελτιωμένη (592 κάτοικοι ανά γιατρό), στον Πόντο (και συγκεκριμένα στις σημαντικότερες από οικονομική άποψη περιοχές της Τραπεζούντας και Σαμψούντας) η κατάσταση, παρά τη μερική της βελτίωση, είναι πολύ χειρότερη και από το μέσο όρο της Τουρκίας.

Όσα παραδείγματα κι αν χρησιμοποιήσει κανείς, το συμπέρασμα θα είναι το ίδιο: οι Πόντιοι στα πλαίσια του τουρκικού κράτους βρίσκονται σε μειονεκτική θέση ιδιαίτερα σ' ό,τι αφορά την ποιότητα ζωής και τις ευκαιρίες απασχόλησης. Η συνεχής ροή εξόδου τους συνεπώς προς τα μεγάλα αστικά κέντρα –με συντριπτικό ποσοστό προς την Κων/πολη, το οικονομικό και πνευματικό κέντρο της Τουρκίας όπου οι ευκαιρίες απασχόλησης είναι μεγαλύτερες από οπουδήποτε αλλού– είναι αναπόφευκτη. Η κατάσταση αυτή αντανακλάται, με κραυγαλέο μάλιστα τρόπο, στον επόμενο πίνακα, όπου φαίνεται ο αριθμός μεταναστών από και προς τους 3 κύριους νομούς υποδοχής εσωτερικών μεταναστών (Κωνσταντινούπολης, Σμύρνης και Άγκυρας) και 3 νομούς του Πόντου (Αμάσειας, Αργυρούπολης και Τραπεζούντας) καθώς και το καθαρό ποσοστό μετανάστευσης:

Πίνακας 5

Υποδοχή και έξοδος μεταναστών σε 6 νομούς της Τουρκίας (1990)⁵

Νομός	Αριθμός μεταναστών υποδοχής	Αριθμός μεταναστών εξόδου	Καθαρό υπόλοιπο μεταναστών	Καθαρό ποσοστό μεταν/σης
Κων/πολης	995.717	339.040	656.677	108%
Σμύρνης	276.378	130.170	146.208	64%
Άγκυρας	326.301	256.790	69.511	25%
Αμάσειας	20.273	40.189	-19.916	-60%
Αργυρούπολης	10.526	32.831	-22.305	-135%
Τραπεζούντας	29.999	81.494	-51.495	-68%

Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι μετά το 1990, οι συνθήκες που οδήγησαν στη ροή εξόδου μεγάλων πληθυσμιακών μαζών από τις ανατολικές περιοχές της Τουρκίας προς τις δυτικές –συνδυασμένες και με την πολιτική της αναγκαστικής εξόδου των κατοίκων των νοτιοανατολικών επαρχιών όπου κατά κανόνα κατοικούν κουρδικοί πληθυσμοί– είχαν τόσο οξυνθεί, ώστε η έξοδος ελάμβανε πλέον τη μορφή καταιγίδας. Ο χαρακτηρισμός μάλιστα της Κωνσταντινούπολης ως «επαρχιώτισσας πόλης»⁶, είναι αποκαλυπτικός.

3. Η εγκατάσταση στην Κωνσταντινούπολη

Η Κωνσταντινούπολη, όπως ήδη αναφέρθηκε, αποτελεί τον πόλο έλξης των Ποντίων αλλά και των υπολοίπων εσωτερικών μεταναστών της Τουρκίας. Οι ρυθμοί καταφυγής μάλιστα ειδικά των τελευταίων σ' αυτή λόγω και της εσκεμμένης κεντρικής πολιτικής εξόδου τους, είναι ιλιγγιώδεις. Τα στοιχεία δείχνουν ότι κάθε χρόνο δεχόταν έναν αριθμό της τάξης των 500.000 μεταναστών. Η πόλη παρουσίαζε μια εικόνα χάους, επειδή ουδέποτε φαινόταν να υπάρχει κάποιος σοβαρός προγραμματισμός αφομοίωσης και ενσωμάτωσής τους. Ένα μέρος της εικόνας αυτής μπορεί να έχει κανείς με την σύντομη παράθεση μερικών μόνο στοιχείων που αφορούν την Κωνσταντινούπολη⁷:

- Σε κάθε 4 αυτοκίνητα που κυκλοφορούν στην Τουρκία, αντιστοιχεί 1 στην Κωνσταντινούπολη⁸.
- Σε κάθε 4 αυτοκινητιστικά ατυχήματα το 1991, το 1 γίνεται εκεί⁹.
- Το 1/3 των συνολικών τραπεζικών δανείων της Τουρκίας συνάπτονται εκεί¹⁰.
- Εκεί βρίσκεται περισσότερο από το 1/3 (το 37,4%) των βιομηχανικών εργατών της Τουρκίας¹¹.
- Είναι η κύρια πύλη εισαγωγών-εξαγωγών της χώρας (μόνο το 1992 διακινήθηκε το 45,2% των εισαγωγών και το 40,8% των εξαγωγών)¹².
- Ο ένας στους 3 γιατρούς αλλά και δικηγόρους της Τουρκίας βρίσκεται εκεί¹³.
- Το 40% των εσόδων των προϋπολογισμών της Τουρκίας μεταξύ 1986-90, προήλθαν από την Κων/πολη¹⁴.
- Οι μισές από τις μεγάλες βιομηχανικές μονάδες της Τουρκίας βρίσκονται εκεί¹⁵.
- Η ραγδαία και άναρχη ανάπτυξη της, την καθιστούν αναπόφευκτα κατ' εξοχήν πόλη των αυθαιρέτων κτισμάτων. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 1992 απέναντι στις 850.000 νόμιμες και τις 750.000 νομιμοποιημένες κατοικίες, υπήρχαν 400.000 αυθαίρετες¹⁶, δηλαδή σχεδόν το 25% του συνόλου των κατοικιών. Οι περιοχές των αυθαιρέτων κτισμάτων είναι αυτές που παρουσιάζουν και τους ταχύτερους ρυθμούς πληθυσμιακής ανάπτυξης (Kagithane, Ümraniye, B. Cekmece, Pendik, κ.λπ.). Οι ανάγκες αυτών των περιοχών σε υποδομές είναι φυσικά πιεστικές.
- Η κατάσταση στην *εκπαίδευση* είναι δραματική: η αναλογία εκπαιδευτικών ανά μαθητές είναι 1 εκπαιδευτικός ανά 38,6 μαθητές στην πρωτοβάθμια (21.939 εκπαιδευτικοί έναντι 847.584 μαθητών) και 1 εκπαιδευτικός ανά 30 μαθητές στη Δευτεροβάθμια (24.700 εκπαιδευτικοί έναντι 740.670 μαθητών στα γυμνάσια και τα γενικά και επαγγελματικά λύκεια)¹⁷. Είναι αυτονόητο ότι οι αναλογίες αυτές είναι πολύ χειρότερες στις παρυφές της Πόλης, στις κατ' εξοχήν δηλαδή περιοχές υποδοχής των μεταναστών και των αυθαιρέτων κτισμάτων. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν κάποια στοιχεία του Υπουργείου Παιδείας¹⁸, σύμφωνα με τα οποία στις ανατολικές επαρχίες μένουν κλειστά 17.000 σχολεία και ότι εξ αιτίας της μετανάστευσης, σε κάθε αίθουσα στις πόλεις φοιτούν κατά μέσο όρο 70 μαθητές. Τα στοιχεία αυτά δείχνουν ότι η πραγματικότητα είναι πολύ χειρότερη απ' ό,τι παρουσιάζεται στις επίσημες στατιστικές.

Η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού της Κωνσταντινούπολης κατά την εξεταζόμενη περίοδο υπήρξε ποσοστιαία σχεδόν διπλάσια της αύξησης του συνολικού πληθυσμού της Τουρκίας. Αυτό αποτυπώνεται και στον πίνακα που ακολουθεί και προκύπτει από τις αντίστοιχες επίσημες ετήσιες στατιστικές επετηρίδες της Τουρκίας, όπου φαίνεται ο μέσος όρος αύξησης του πληθυσμού τόσο της Τουρκίας, όσο και της Κωνσταντινούπολης μετά το 1975:

Πίνακας 6
Μ.Ο. ετήσιας αύξησης του πληθυσμού Τουρκίας
και Κωνσταντινούπολης

Χρονική περίοδος	Τουρκία	Κωνσταντινούπολη
1975-80	2,07%	3,89%
1980-85	2,49%	4,18%
1985-90	2,17%	4,48%

Όπως γίνεται φανερό, η εγκατάσταση –και πολύ περισσότερο η προσαρμογή– σ' αυτή τη χαώδη πόλη έχει τρομακτικές δυσκολίες. Οι μετανάστες από τον Πόντο –αλλά και τις άλλες περιοχές της Ανατολής– είναι οι κυριότεροι υποψήφιοι πελάτες των συμφερόντων που διαχειρίζονται τις αυθαίρετες κατοικίες, αυτοί που θα στοιβαχτούν ανά 3, 5 ή και 10 ακόμη άτομα σε ένα δωμάτιο και που θα καταφύγουν στις πιο απίθανες εργασίες για να επιβιώσουν, τουλάχιστο στην αρχή.

Ως προς τις περιοχές εγκατάστασης των προσφύγων στην Κωνσταντινούπολη και τα επαγγέλματα που ασκούν αυτοί, έχουμε τα ακόλουθα στοιχεία σε σχέση με τους Πόντιους¹⁹:

- Στη Χαλκηδόνα (Kadıköy) μένουν μετανάστες από την Αργυρούπολη και το Τσορούμ
- Στο Σκούταρι (Uskudar): από την Κερασούντα και την Τοκάτη
- Στο Umraniye: από Αργυρούπολη, Τοκάτη, Σεβάστεια και Καρς
- Στη Χαρταλιμή (Kartal): από Ερζερούμ και τη Σεβάστεια.
- Στο Παντείχι (Pendik): απ' όλες τις περιοχές του Πόντου.
- Στο Maltepe η πλειοψηφία των 400.000 περίπου ατόμων που εγκαταστάθηκαν εκεί μετά το 1988-1990, προέρχεται από τον ανατολικό Πόντο.

- Στο Fatih: απ' όλες τις περιοχές του Πόντου, και κυρίως το Τσορούμ.
- Στο Μακρυχώρι (Bakirköy): απ' όλες τις περιοχές του Πόντου και τη Σεβάστεια.
- Στο Gaziosmanpasa: από διάφορες περιοχές του Πόντου τη Σεβάστεια και το Καρς.
- Στο Zeytin Burnu: απ' όλες τις περιοχές.
- Στο Büyüç Cekmece (δυτικά της Πόλης) κυρίως Πόντιοι από την Τόνια (Δ-ΝΔ της Τραπεζούντας).
- Στο SiSli: απ' τον Πόντο, και τη Σεβάστεια.
- Στο Πέρα (Beyoglu): απ' τον Πόντο και τη Σεβάστεια
- Στο Sariyer: απ' τον Πόντο, Σεβάστεια και το Καρς.
- Τέλος στο Kagithane: απ' την Αργυρούπολη την Ορντού, τη Σεβάστεια, το Ερζιντζάν και το Ερζερούμ.

Ως προς τα επαγγέλματα των μεταναστών, η ίδια πηγή μας πληροφορεί ότι:

- Από τους 350.000 περίπου θυρωρούς της Κωνσταντινούπολης (το 1992), ενώ η πλειοψηφία παλαιότερα ανήκε σε μετανάστες από τη Σεβάστεια και την Κασταμονή, μετά το 1980 η πλειοψηφία τους διαφοροποιούμενη προέρχεται από τις περιοχές Αμάσειας και Τοκάτης του Πόντου.
- Από τους 5.184 οδηγούς μίνι-μπας (μικρών λεωφορείων που διαθέτουν περί τις 12 θέσεις για μετακινήσεις σε μεγάλες αποστάσεις σε απομακρυσμένες περιοχές της Πόλης), ενώ η πλειοψηφία ανήκε σε Ριζούντιους, τα τελευταία χρόνια αυξάνεται ο αριθμός των μεταναστών από την Αργυρούπολη.
- Από τους 4.000 μπουφετζήδες (μικρά καφενεία με πρόχειρο φαγητό) η μεγάλη πλειοψηφία είναι Πόντιοι.
- Από τους 2.500 αρτοποιούς πλειοψηφούν οι καταγόμενοι από τη Ριζούντα.
- Εργολάβοι οικοδομών: από παλαιά οι Πόντιοι κυριαρχούσαν. Με τον καιρό αυξάνονται συνεχώς, ενισχυμένοι από τα νέα κύματα μεταναστών.
- Μετανάστες από την Τοκάτη είναι οι περισσότεροι πλανόδιοι πωλητές αρτοσκευασμάτων (κυρίως κουλουριών).
- Η πλειοψηφία των 5.000 περίπου εστιατορίων της Πόλης, βρίσκεται στα χέρια των Ποντίων.
- Τα περισσότερα από τα 3.000 κεμπαπτζήδικα (ταβέρνες με παραδοσιακά παρασκευασμένο κρέας) ανήκουν σε Ποντίους μετανάστες του κεντρικού Πόντου και σε Κούρδους από το Ντιαρμπακίρ και την Ούρφα.

- Οικοδόμοι: από την Αργυρούπολη του Πόντου καθώς και από το Καρς, το Βαν και την Καισάρεια.

Μια απόπειρα κατάταξης όλου του πληθυσμού που διαμένει στην Κωνσταντινούπολη κατά κύριες περιοχές καταγωγής, μας δίνει τους παρακάτω αριθμούς²⁰:

Πίνακας 7
Πληθυσμός Κωνσταντινούπολης κατά νομούς
γέννησης των κατοίκων

Νομός γέννησης	1980	%	1990	%
1-Κωνσταντινούπολη	1.811.587	38.20	2.723.795	37.27
2-Σεβάστεια	206.820	4.36	317.081	4.34
3-Κασταμονή	156.931	3.31	222.335	3.04
4-Καρς	97.267	2.05	214.065	2.93
5-Κερασούντα	134.903	2.84	219.528	2.88
6-Τραπεζούντα	106.289	2.24	175.616	2.40
7-Ορντού (Κοτύωρα)	89.380	1.88	163.159	2.23
8-Ερζινγκιάν	106.244	2.24	150.936	2.07
9-Μαλάτεια	84.634	1.78	141.134	1.93
10-Σινώπη	86.160	1.82	135.016	1.85
11-Τοκάτη	64.430	1.36	134.941	1.85
12-Ριζούντα	82.041	1.73	131.905	1.80
13-Ερζερούμ	62.479	1.44	130.146	1.78
14-Σαμψούντα	69.604	1.47	127.684	1.75
15-Άγκυρα	59.704	1.26	86.340	1.18
16-Αργυρούπολη	70.857	1.49	66.680	0.91
17-Καισάρεια	41.975	0.89	63.810	0.87
18-Ικόνιο	46.627	0.98	62.789	0.86
Κων/πολη (σύνολο)	4.742.374		7.322.029	

Αν προσθέσουμε το σύνολο των γεννηθέντων στους νομούς του Πόντου (που φαίνονται στον πίνακα με έντονους χαρακτήρες), θα δούμε ότι κατά το 1980 αποτελούν το 14,8% (703.664) του συνολικού πληθυσμού της Κωνσταντινούπολης, ενώ το 1990 το 15,8% (δηλαδή 1.154.529) του πληθυσμού της. Είναι χαρακτηριστικό ότι όλοι οι νομοί του Πόντου (εκτός της Αργυρούπολης,

από την οποία η μετανάστευση άρχισε πολύ ενωρίτερα) παρουσιάζουν αύξηση των ποσοστών τους τόσο στο σύνολο του πληθυσμού της Πόλης όσο και στο δικό τους της προηγούμενης δεκαετίας (με μεγαλύτερο αυτό της Τοκάτης, το οποίο από 64.430 υπερδιπλασιάστηκε σε 134.941, δηλαδή ποσοστό 209%).

Οι Πόντιοι στο νέο αυτό χώρο δεν αφομοιώθηκαν σε μεγάλο βαθμό. Οι συνθήκες της κλειστής παραδοσιακής ποντιακής κοινωνίας, στη διαμόρφωση της οποίας συνετέλεσαν κυρίως οι γεωγραφικές και οικονομικές συνθήκες της περιοχής του Πόντου, εξακολούθησαν να τους επηρεάζουν και στην πόλη-γίγαντα, στην οποία μετακινήθηκαν. Έτσι, εγκαταστάθηκαν μαζικά σε συγκεκριμένες περιοχές, στις οποίες έχουμε ήδη αναφερθεί. Ακόμη διατήρησαν τις πολιτιστικές τους ιδιαιτερότητες (χορούς, τραγούδια, ήθη και έθιμα), οργανώνοντας συχνά διάφορες εκδηλώσεις, στις οποίες συμμετέχει μεγάλος αριθμός από αυτούς. Εκείνο όμως που εντυπωσιάζει στην περίπτωση τους, είναι η οργάνωσή τους. Σήμερα στην Κωνσταντινούπολη υπάρχουν 67 ποντιακοί φορείς²¹ που βρίσκονται διάσπαρτοι σε διάφορες περιοχές της Κων/πόλης (οργανώσεις, σύλλογοι, ιδρύματα κ.λπ. πολιτιστικού κυρίως χαρακτήρα) γεγονός μοναδικό στη σύγχρονη Τουρκία. Σημαντικότερος φορέας θεωρείται το Ποντιακό Ίδρυμα Πολιτισμού, Εκπαίδευσης και Προστασίας Περιβάλλοντος (Karadeniz Egitim, Kültür ve Çevre Kurumu Vakfı), που εδρεύει στη Στένη (Istinye), κοντά στην ευρωπαϊκή πλευρά του Βοσπόρου, που διαθέτει μεγάλο κτίριο με θαυμάσια μάλιστα υποδομή (πολλές και μεγάλες αίθουσες εκδηλώσεων, γραμματειακή στήριξη, κ.λπ.).

4. Συμπέρασμα

Η τελευταία απογραφή του τουρκικού πληθυσμού που διεξήχθη το 1997, επιβεβαιώνει τα στοιχεία που παρατέθηκαν. Συγκεκριμένα, ενώ ο συνολικός πληθυσμός της Τουρκίας από 56, 4 εκατομμύρια το 1990 (προηγούμενο έτος απογραφής) αυξήθηκε τώρα σε 62,8 εκατομμύρια²², αντίθετα ο πληθυσμός της περιφέρειας του Πόντου από 8,1 εκατομμύρια το 1990, μειώθηκε σε 7,8 εκατομμύρια το 1997²³.

Είναι γεγονός ότι η μη συγκράτηση των τοπικών πληθυσμών στις εστίες του, είναι ένα γενικότερο πρόβλημα της ασύμμετρης αστικοποίησης που παρατηρείται σε όλες τις υπό ανάπτυξη χώ-

ρες του κόσμου, όπως είναι και η Τουρκία. Όμως εδώ η μετακίνηση των εσωτερικών μεταναστών πραγματοποιείται κυρίως προς την Κωνσταντινούπολη, όπου έχουμε συγκέντρωση του μεγαλύτερου όγκου οικονομικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων της χώρα και οι ευκαιρίες απασχόλησης είναι πολύ περισσότερες από οπουδήποτε αλλού.

Η μελέτη αυτή με τα στοιχεία που παραθέτει, αποδεικνύει ότι το κράτος δεν προωθεί κανένα σοβαρό σχέδιο ανάπτυξης για την περιοχή του Πόντου, αν και υπάρχουν σημαντικοί οικονομικοί τομείς, στους οποίους θα μπορούσαν να γίνουν επενδύσεις με στόχο την αύξηση της απασχόλησης και τη συγκράτηση των τοπικών πληθυσμών στις εστίες τους.

Στην περίπτωση του Πόντου, πέραν των εμφανών, υπάρχουν και λανθάνουσες αιτίες της πολιτικής της Τουρκίας που οδηγούν στην αστικοποίηση των ποντιακών πληθυσμών και τη μετακίνησή τους στην Κωνσταντινούπολη. Πρόκειται για την προσπάθεια του κράτους να εντάξει τους πληθυσμούς αυτούς με τις πολιτιστικές ιδιαιτερότητες, στο κυρίαρχο ιδεολογικό σύστημα. Είναι προφανές ότι ευνοείται η εγκατάλειψη της περιοχής από τους κατοίκους της και η μετακίνησή τους στα μεγάλα αστικά κέντρα και κατ'εξοχήν στην Κωνσταντινούπολη και για πολιτικούς λόγους: πιστεύεται ότι οι πληθυσμοί αυτοί ευρισκόμενοι μακράν της πατρίδας τους, θα αφομοιωθούν πολιτιστικά σε μια γιγάντια πόλη, όπως την Κωνσταντινούπολη, όπου ιστορικά αφομοιώθηκαν αναρίθμητοι λαοί και πολιτισμοί και επί πλέον ότι η συμπεριφορά τους μπορεί να ελέγχεται αποτελεσματικότερα. Τα σχετικά πρόσφατα δημοσιεύματα του τουρκικού τύπου και οι εξελίξεις στην υπόθεση του καταγόμενου από την ελληνόφωνη περιοχή των χωριών του Όφη (ανατολικά της Τραπεζούντας) συγγραφέα *Ömer Asan* με την παραπομπή του στο Δικαστήριο Εθνικής Ασφαλείας για «διαμελιστική προπαγάνδα» μέσω του βιβλίου του «*Rontus Cültürü*» («ποντιακός πολιτισμός») –που αναφέρεται σε πλήθος πολιτιστικών στοιχείων που συνδέουν τους πληθυσμούς της περιοχής με την παρουσία των Ελλήνων εκεί, που όμως εκδόθηκε το 1996, δηλαδή 5 χρόνια πριν την παραπομπή του– δείχνουν αν μη τι άλλο, τουλάχιστον μια αρνητική στάση του κράτους απέναντι στις κοινωνικές ομάδες με πολιτιστικές ιδιαιτερότητες.

Τα παρατιθέμενα στοιχεία δείχνουν ακόμη ότι οι Πόντιοι, μετακινούμενοι σε χώρους μακράν της ιστορικής τους πατρίδας και κυρίως στην Κωνσταντινούπολη, ακυρώνουν αυτή την πολιτική, διατηρώντας τις πολιτιστικές τους ιδιαιτερότητες, τις οποίες ανα-

παράγουν μέσω ενός μεγάλου και πρωτοφανούς για τα τουρκικά δεδομένα αριθμού φορέων πολιτιστικού χαρακτήρα, γεγονός που τους αναδεικνύει σε πρωτοπόρους της Τουρκίας σ' αυτό τον τομέα.

Το τουρκικό κράτος όμως, οφείλει να δει τα δεδομένα αυτά πίσω από ένα άλλο πρίσμα. Οι πολιτιστικές ιδιαιτερότητες στις σημερινές συνθήκες δεν συνιστούν απειλή, αλλά πλούτο για κάθε χώρα. Αξιοποιώντας αυτό τον πλούτο μόνο κέρδη θα αποκομίσει. Έτσι οφείλει να λάβει μέτρα πολιτικής σε δύο κατευθύνσεις. Αφ' ενός μεν συγκράτησης των πληθυσμών αυτών στις εστίες τους και αφ' ετέρου ανακούφισης των μεταναστών που συσσωρεύονται στις παρυφές της Κωνσταντινούπολης. Η ανακούφιση με μια σειρά μέτρων κοινωνικής πολιτικής των πληθυσμιακών αυτών μαζών, οι οποίες συνιστούν δυναμίτη στα θεμέλια του τουρκικού κράτους εγκαθιστάμενες στις παραγκουπόλεις των παρυφών της Κωνσταντινούπολης κάτω από άθλιες συνθήκες από άποψη υγιεινής, στέγασης και γενικά υποδομών, είναι αναγκαία προϋπόθεση άρσης των κινδύνων από πιθανές κοινωνικές εκρήξεις στο μέλλον. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι οι κοινωνικές εξεγέρσεις μεγάλης κλίμακας, (όπως π.χ. των Αλεβήδων του 1995), είχαν ως αφετηρία τους τις περιοχές αυτές.

Αν δεν ασκηθεί μια πολιτική άρσης των προβλημάτων που περιγράψαμε αλλά και σοβαρού σχεδιασμού για την αντιμετώπιση παρόμοιων καταστάσεων στο μέλλον, τότε τα δεδομένα που παραθέτουμε, σε συνδυασμό με μια σειρά άλλους παράγοντες (πολιτιστικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς κ.λπ.), μας βοηθούν να προβλέψουμε με ασφάλεια ότι η έξοδος των Ποντίων (αλλά και των υπολοίπων κατοίκων της Ανατολής) προς την Κωνσταντινούπολη κυρίως (και κατά δεύτερο λόγο στην περιοχή Αιγαίου και την Άγκυρα), θα συνεχιστεί στο άμεσο μέλλον με μεγαλύτερους μάλιστα ρυθμούς.

Σημειώσεις

1. *Karadeniz'in sorunlari ve bölgesel planlama* (Προβλήματα του Πόντου και σχεδιασμός για την περιοχή), Ankara, Mayıs 1992, σελ. 12
2. *Karadenizin kaynaklari, sorunlari ve çözümleri* («Στοιχεία-πηγές του Πόντου, προβλήματα και λύσεις»), Ankara, Nisan 1991, σελ. 53.
3. *Karadeniz'in...*, όπ. παρ., σελ. 96.
4. *Türkiye İstatistik Yilligi*, T.C. Basbakanlik Devlet İstatistik Enstitüsü («E-

τήσια στατιστική επετηρίδα Τουρκίας του 1996, Ινστιτούτο στατιστικής προεδρίας της Κυβέρνησης»), σελ. 162.

5. *Türkiye istatistik Yiligi (Ετήσια στατιστική επετηρίδα Τουρκίας)*, Ankara, 1996, σελ. 98-99.

6. *Milliyet Gazetesi*, 8 Eylül 1992 (εφημερίδα *Μιλλιέτ*, 8 Σεπτεμβρίου 1992), σελ. 2.

7. Mustafa Sönmez, *Istanbul'un jki yüzü (Τα δύο πρόσωπα της Κωνσταντινούπολης)*, Ankara, 1996.

8. Όπ. παρ., σελ.173.

9. Όπ. παρ., σελ. 177.

10. Όπ. παρ., σελ. 155.

11. Όπ. παρ., σελ. 151.

12. Όπ. παρ., σελ. 152.

13. Όπ. παρ., σελ. 134, 187 και 188.

14. Όπ. παρ., σελ. 144.

15. Όπ. παρ., σελ. 148.

16. Όπ. παρ., σελ. 140.

17. Όπ. παρ., σελ. 161.

18. *Siyag-Beyaz Gazetesi*, 4 Eylül 1996 (εφημερίδα *Άσπρο-Μαύρο*, 4 Σεπτεμβρίου 1996).

19. *Milliyet Gazetesi*, 8 Eylül 1992 (εφημερίδα *Μιλλιέτ*, 8 Σεπτεμβρίου 1992), σελ. 2 και 16.

20. Mustafa Sönmez: *Istanbul'un jki yüzü (Τα δύο πρόσωπα της Κωνσταντινούπολης)*, Ankara, 1996, σελ. 125.

21. Πηγή: *Karadeniz Egitim, Kültür ve Cevre Koruma Vakfı (Ποντιακό ίδρυμα εκπαίδευσης, πολιτισμού και προστασίας του περιβάλλοντος)*, στοιχεία έτους 1994-1997.

22. Genel nüfus tespiti (Γενική απογραφή πληθυσμού 1997), Basbakanlık devlet istatistik enstitüsü matbaasi (έκδοση ινστιτούτου στατιστικής προεδρίας κυβέρνησης), Ankara, 1999, σελίδα 5.

23. Όπ. παρ., σελ. 6.

Βιβλιογραφία

Ari Kemal, *Büyük mübadele (Μεγάλη ανταλλαγή)*, Ankara, 1995.

Bakacak Mustafa, «Istanbul artık tasralı», *Milliyet gazetesi*, 8 Eylül 1992 («Η Κωνσταντινούπολη είναι πλέον επαρχιώσισα», εφημ. *Μιλιέτ*, 8 Σεπτ. 1992).

Βαλαβάνης Κ., *Σύγχρονη Γενική Ιστορία του Πόντου*, Αθήνα, 1925.

Genel Nüfus Tesriti, *Idari bölünüs*, T.C. Basbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü matbaasi, Ankara (γενική Απογραφή Πληθυσμού του 1997, έκδοση Κρατικού Ινστιτούτου Στατιστικής γραφείου Πρωθυπουργού, Άγκυρα, 1999).

- ΕΚΜΕ, Πουλοπούλου Η. *Το Δημογραφικό*, Αθήνα, 1994.
- Karadeniz' in Kaynaklari, sorunlari ve cozümleri*», Ankara, Nissan, 1991 (Πηγές στοιχείων του Πόντου, προβλήματα και προτεινόμενες λύσεις).
- Karadeniz' in sorunlari ve bölgesel planlama*», Ankara, Mayıs, 1992 (Προβλήματα της περιοχής του Πόντου και σχεδιασμός επίλυσης).
- Karantinos D., *The social services and Social policies to Combat Social Exclusion*, N.C.S.R., Commission of the European Communities, 1992.
- Κασιμάτη Κ., Πανταζίδης Ν., *Μέγεθος και σύνθεση του πληθυσμού της πρωτεύουσας*, Αθήνα, 1984.
- Μπαλούρδος Δ., *Δημογραφικές διαστάσεις της διανομής του εισοδήματος*», Πάντειο Πανεπιστήμιο, 1993.
- Νικολαΐδου Σ., *Η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου*, Αθήνα, 1993.
- Siyah Beyaz, *Gazetesi*, 4 Eylül 1996 (εφημ. Άσπρο-Μαύρο, 4 Σεπτεμβρίου 1996).
- Sönmez Mustafa, *Istanbul' un iki yüzü*» («Τα δύο πρόσωπα της Κωνσταντινούπολης), Ankara, 1996.
- Τσαούσης Δ., *Κοινωνική δημογραφία*», Αθήνα, 1986.
- Türkiye İstistik Yıllığı*, 1994, 1995, (1996) (*Ετήσια στατιστική επετηρίδα της Τουρκίας 1994 και 1995*), T.C. Baibakanlık Denlet İstistik Enstitüsü Matbaası (Έκδοση Ινστιτούτου στατιστικής Γραφείου Πρωθυπουργού), Ankara.
- Σακελλαρίου Κ., «Στον Πόντο μπαλωθιές και κεμεντζέδες», φωτογραφικό οδοιπορικό, εφ. *Το Βήμα της Κυριακής*, 29-9-1996.

